

Tuy Kaars

Tage Kaarsted

27. juni 1928 – 27. december 1994

af Niels Thomsen

Tage Kaarsted blev sin generations mest fremtrædende samtidshistoriker, dels i kraft af sit altid aktuelle emne, dels ved sin journalistiske evne og store produktivitet. Bagved lå en usædvanlig stærk interesse for menneskers liv og indbyrdes forhold, der prægede både hans videnskab, hans virke som lærer og vejleder, og hans øvrige aktiviteter.

Med den indstilling var han tidligt interesseret i politik, som student meget aktiv i Radikal Ungdom, især som skrivende redaktør af medlemsbladet. Men politiker blev han aldrig – hans interesse og talent var fra starten den engagerede iagttagers, selvom det var politikken manøvrer, magtkampe og menneskelige relationer, der optog ham. Han blev hverken samfundsforsker eller politiker, men først og fremmest historiker og kronikør.

Det betød ikke, at han var en verdensfjern og upraktisk person – han var tværtimod usædvanlig udadvendt, aktiv og viljekraftig. Men der er andre evner, politikerens må have – tålmodighed, beherskelse og diplomatisk fremsyn – som ikke var hans stærke side. Hans engagement og utrættelige kontaktsøgen skabte ham mange fagligt uundværlige kontakter blandt politikere. Han var iblandt dem – uden at være en af dem. En sådan start fører ofte ind i journalistik, og Tage skrev da også adskilligt i aviserne. Foruden folkeoplysende historiske skildringer af mennesker og lokalmiljøer i gammel tid skrev han meget om politik og politikere helt op til vore dage. Han skrev mest om politik, men han skrev sjældent politik, og han undgik efter evne at kolportere sine egne sympatier og antipatier, når han skrev om politikere eller udtalte sig om politiske situationer i radio og tv. Interessen for politik blev ikke mindre, men han lagde sig fast i observatørens rolle. Det skyldtes dels, at han – som andre jævnaldrende akademikere – måtte reagere meget negativt på den venstredrejede politiske *CORRECTNESS*, der vandt frem blandt universitetsfolk og intellektuelle i 1970'erne. Han så, at også mange

radikale meningsfæller omvendtes til Marx, Marcuse og Mao og søgte at nedbryde dyrebare akademiske moral- og kvalitetsbegreber. Men drejede da selv »mod højre« og sad i 80erne i ledelsen af Atlantsammenslutningen og den endnu dengang konservative Fyens Stiftstidende. Ja, som kgl. Ordenshistoriograf arbejdede han fra 1976 for det nationale ordens- og medaljevæsen.

Til gengæld blev han i sit fag. Efter studentereksamen fra Th.Lang i Silkeborg i 1947 studerede han historie ved Aarhus Universitet. Præmiestudent var han ikke, men han fulgte med udbytte undervisningen i nyere historie hos professor Troels Fink og lektor i moderne udenrigspolitik, Erik Reske-Nielsen, der begge blev hans nære venner. Han lærte især om kildekritik og realpolitik, og han skrev et godt speciale om de radikales forsvarspolitik i partiets første tid. Som nyudsprungne cand.mag. levede han først af forskellige løser tjanser – bl.a. ved Journalistkursus, som Fink og Reske dengang ledede. Men tre år efter blev han i 1958 ansat på Århus Statsgymnasium, og i de næste ti år underviste han vordende jyske akademikere i både historie og i samfundslære så dygtigt, at han vandt både en kollegial position og ekstra jobs som censor, fagkonsulent og ekstern lektor ved universitetet.

Som så mange andre i disse år brugte han løs af sin tid på de biroller, der pludselig åbnede sig for akademiske lærere. Men modsat andre tog han sig også tid til at studere og skrive i stor stil. Et sikkert greb om undervisningen og de andre gøremål, en solid fysik – og et endnu mere solidt ægteskab med børnehavelærerinde Kirstine Rønlev, levede ham trods alt et par timer om dagen til at læse, fordøje og formidle mængder af information fra faglitteratur, aviser og privatarkiver.

Gennem 35 år fra 1960 udgav han næsten hvert år en bog, en større tidsskriftartikel og et par anmeldelser eller biografiske opslag. Såvidt jeg har kunnet se, var der 3-400 bogsider om året at læse korrektur på. En del tegnes af betænkninger, skolelærebøger og datahåndbøger, som han var med til at redigere. Og så de nævnte artikler i aviser, lokalhistoriske årbøger m.v. samt en betydelig mængde kommenterede kildeudgivelser. Men der var også mindst 3000 sider forskningsbaseret historieskrivning. I 1963 udsendte han et første bind af en stor Ove Rode-biografi, næste år den opsigtsvækkende bog om »Trekantregeringen« og i 1968 disputatsen om »Påskekrisen 1920«.

Disse værker, som jeg kommer tilbage til, etablerede ham som en af landets få autoriteter i den såkaldte »moderne historie«. Den vandt netop i 60'erne større plads i den akademiske historieforskning, der samtidig som andre universitetsfag fik flerdoblet både studentertallet og lærerstaben. Men den havde særlig svært ved at rekruttere med så kort varsel, også fordi der nu omsider – en menneskealder senere end i andre lande! – fra 1958 blev søsat et dansk studium i statskundskab ved Århus Universitet. En af de to nye professorer der, Erik Rasmussen, var historiker og betonedede et historisk moment i det nye studium. Det var ham, som gjorde Kaarsted til ekstern lektor i det nye fag i 1962.

Men selvom Kaarsted delte statskundskabens interesse i dansk politik, hørte han ikke til der. De rigtige politologer understregede statskundskabens karakter af nomotetisk og generaliserende samfundsvidenskab. Nogle historikere fulgte dem et stykke på vej – men ikke Kaarsted. Hans synsvinkel var konkret, fjernt fra filosofiske problemer og systemteori, bestemt af historiefagets individualiserende søgen – empirien, situationerne og personerne. Fagets metode var for ham det historiske håndværk: opsporing, kritisk afprøvning og 'common sense'-fortolkning af det rette kildemateriale. »Samfundslære« var nyttig nok, han bidrog selv til et par skolebøger, men kun som kilder til data, ikke modeller og anden abstrakt teori.

Oprindeligt stræbte han næppe mod universiteternes forskningsmiljø, som på visse måder var ham fremmed. Men hans faglige og pædagogiske kompetence satte ham i fokus, da Odense Universitet i 1967 op slog et professorat med sigte på moderne historie. Bortset fra besættelseshistorikeren Jørgen Hæstrup, der undlod at søge, var der ikke mange disputatser at øjne. Udenrigsministeriets arkivar Viggo Sjøquist havde skrevet en solid disputats om Peter Vedel, men havde med sine 55 år ingen pædagogisk erfaring. Bedømmelsesudvalget enedes da ubesværet om Kaarsted, fire dage efter, at han med faglig anerkendelse og almindelig interesse havde forsvaret sin disputats om »Påskekrisen« den 23. september 1968. Som folkeoplyser belønnedes han snart med både Radioens Rosenkjærpris og Søren Gyldendalprisen.

Også på det nye Odense Universitet var han en succes. Hans kyndige og håndfaste vejledning førte til mange gode specialer og afhandlinger i nyere dansk historie, og hans energi og forbindel-

ser bidrog til at ekspandere den lille historikersektion både i mandtal og aktivitet. Når han alligevel ikke nåede højt i universitetets kollegiale styre, skyldtes det næppe professorvældets fald, som ikke fagligt var særlig voldsomt i Odense. Men snarere det samme, som afholdt ham fra selv at blive politiker.

Men han faldt straks godt til i Odense, med sit udadvendte væsen og sin medbragte forståelse af lokalpatriotismens styrke. Han drak Albani øl og sad siden i bryggeriets bestyrelse. Han skrev i Fyens Stiftstidende og blev siden dens formand, og han var også aktiv for andre dele af byens kultur- og næringsliv – skattet også fordi han på landsplan var en kendt, velartikuleret og relativt upartisk avis- og tv-kommentator om dansk politik. Han var en af etatsrådsbyens spidser, før han blev Kongelig ordenhistoriograf 1976.

»Baron, Gehejmeraad, Ridder af det hvide baand«, som der stod på Adam Homos gravsten. Men hans bedrifter var større end Homos. Tage Kaarsted gav et betydeligt bidrag til vor historieskrivning som inspirator, konstruktiv vejleder og årvågen kritiker af sine fagfæller. Mens han ubøjelet fastholdt de håndværksmæssige kvalitetskrav, var han i de større linjer åben og tolerant – uden at være ligeglad. Hans domme over voksne forskere kunne være lovlig hårde og summariske, men hans sympatiske interesse og pådrivende energi holdt mange unge i gang med gennemførlige opgaver inden for Danmarks nyere politiske historie.

Endnu vigtigere for eftertiden er dog Kaarsteds egen produktion. Jeg skal kort omtale de vigtigste af hans arbejder.

I »Regeringskrisen 1957« (1964, 194 s.) brugte Kaarsted en ny teknik, da han udredte historien om »Trekantregeringen«s dramatiske tilblivelse ved interviews med godt 40 aktører – foruden naturligvis aviserne m.v. Det lykkedes at fremdrage og sammenkoble nye oplysninger om aktørernes udspil og beregninger under det spegede forløb. Der var ikke fuld dækning for undertitlen – »En studie i regeringsdannelsens teknik« – men ingen observatør havde tidligere fulgt og beskrevet processen så tæt. Han fulgte forresten emnet op senere, især med en lille bog om »Regeringen, vi aldrig fik« fra 1988.

Et stykke samtidshistorie var det, men dog med kendskab og bud til statskundskaben på området. Det var også disputatsen om »Påskekrisen 1920«. Det var en meget tæt og velkomponeret udredning af den intrikate og højspændte politiske situation, der op-

stod, da Christian X erstattede en radikal regering med et højregående forretningsministerium for at opnå et borgerligt flertal og en ny politik ved grænsedragningen i Mellemslesvig. Klikker af kapitalister, embedsmænd og militære stod bag sammen med franske diplomater og en bred »Flensborgbevægelse«, mens oppositionspolitikere pustede til ilden. Men der var også social uro og mange vilde strejker, som efter Kongens »statskup« i et par dage udløste halvt revolutionære stemninger i København.

Kaarsted kortlagde og tolkede denne dramatiske episode ved minutøs gennemgang af alle de kendte kilder og adskillige nye – især om de konspiratoriske smågruppers kontakter og planer, J.C.Christensens dobbeltspil, Borgbjergs overreaktion og ikke mindst tilfældighedens medskyld i eskaleringen. Han fik også dementeret diverse myter om videregående sammensværgelser som udokumenterede ved sober tolkning af alle primære vidnesbyrd. Kritikken af hans arbejde fandt meget få konkrete indvendinger. De bedste udgik typisk nok fra situationen og konteksten, der jo rakte ud over uenighed om konstitutionel praksis.

Alligevel er den store biografi om Ove Rode nok Kaarsteds hovedværk. Med sine fire bind udgivet fra 1963 til 1989 spændte den over Kaarsteds mest aktive år, og de i alt 1066 sider rummer mere af hans evne, forståelse og budskab til andre end nogen af de øvrige bøger. Skønt de fire bind er påfaldende forskellige.

Bind 1 følger den livlige unge mands urolige ungdomsår i den æstetiserende, åndsarrogante og kyniske »Københavnbohème«. Det er en farverig bog med megen autentisk »lokalkolorit« – men af begrænset vægt.

Bind 2 omhandler perioden 1901-1913, da Rode trinvis steg op fra redaktionssekretær til politisk redaktør på Politiken, og fra radikal foreningsaktivist til politiker i første geled. Det er en politisk biografi, der forener eksakt viden og indføling i en hovedaktørs holdning og motivation med udredning af den historiske kontekst og afkaster vigtig indsigt til begge sider. Privatlivsmomentet holdes på sin plads, psykologiseringen inden for sin udsagnsevne.

Tredje bind fra 1985, som er det største og det vægtigste, dækker Rodes tid som indenrigsminister 1913-20, da han var den bærende politiske kraft i introduktionen af det 20. århundredes regulerings-, subsidie- og fordelingsøkonomi. Her flyder bogen ud i eet med Danmarks indre politiske historie, mens den gennemgår de sagli-

ge og de politiske momenter i tidens brydninger. Man kunne frygte, at den herved satte sig mellem stolene og kun ændrede helhedsbilledet meget lidt. Men den leverer nye sammenhænge i forløbet og især klarere placering af både aktører og institutioner. Den rækker videre end nogen tidligere fremstilling af disse skelsettende års politik.

Sidste bind fra 1989 skildrer Rode som »en politiker ved vejs ende«, midterpartiets brillante, men dog trængte og tvivlrådige ordfører, derpå en meget passiv redaktør af Politiken. Her er der igen mere plads for personen og hans hjemmeliv – mens den politiske hovedfortælling snævres så stærkt ind om Rode selv, at kun den vidende læser får rigtig glæde af de friske indblik i inderkredsen. Men i et glimrende slutord sætter Kaarsted sin helt og hovedperson ind på den fortjente centrale plads i vort samfunds udvikling.

Adskillige politiske biografier er fremkommet netop i de seneste år, flere af høj karat, men ingen af dem har helt samme vægt og rækkevidde som Ove Rode-bogen, der må kaldes et storværk. Biografien lå godt for Kaarsteds engagement og talent. Han balance-rede tilsyneladende let og naturligt mellem personlige egenskaber og forhold på den ene side – og professionelle udfordringer, rivaliteter og tankegange på den anden. Skønt levende optaget af folks særheder og samspilsproblemer var han normalt skånsom i sin omtale af dem og lod dem ikke dominere.

Hans største indsats i historisk biografi, ved siden af Rode-bogen, ligger i de to bind, hvormed han videreførte det værk om De danske ministerier siden 1848. Redaktør Svend Thorsen havde ved sin død 1971 ført værket frem til 1929, med levnedsskildring og karakteristik af 200 ministre bygget på intelligent sammendrag af mange forud bekendte oplysninger. Det var en selvfølge, at Kaarsted kom til at videreføre dette værk – og at han gjorde det med kraft og energi. Skønt opgaven tenderede mod at svulme op, allerede fordi ministrene blev flere og flittigere efter 1929, lagde Kaarsted højere ambition, mere saglig systematik og langt mere omfattende kildestudier i sine to bind på ialt 1100 sider om vore regeringer mellem 1929 og 1972. Det blev til en temmelig total dækning af Danmarks politisk-parlamentariske historie på topplan, som danner et uundværligt grundlag for senere studier.

Kaarsteds to bind af De danske ministerier kan karakteriseres som en moderne parallel til Saxos »Gesta Danorum« – landets hi-

storie skildret ud fra de styrendes liv, indsats og indbyrdes forhold, kun at brugen af væbnet magt her var afløst af parlamentarisk taktik som omdrejningsled. Dets åbenlyse begrænsning som Danmarkshistorie efter vor tids alen var givet med oplægget. Og Kaarsteds horisont rakte videre ud fra Christiansborg mod samfundsudviklingen. Det viste han både i Rode-bogen og i flere mindre behandlinger af ikke-politiske miljøer og institutioner -arkitektur, skolevæsen, Thriges maskinfabrik, den danske flåde og bådfarten på Silkeborgsøerne.

Alligevel var det klart, at han i usædvanlig grad havde sin forskningsmæssige interesse og analytiske evne koncentreret om visse konkrete historiske forløb. Dem ville han afgrænse og besvare ved total afsøgning af alle tænkelige direkte vidnesbyrd. Detektivens teknik og sporhundens næse var hans metode og hans drivkraft. Derfor afstod han uden tøven fra sofistikerede tilgange af teoretisk natur – og han viste kun begrænset interesse for perspektivisk generalisering af sine fund og løsninger.

Denne fixering på bestemte aktører, situationer og magtforhold gavnede hans forskning på et vigtigt punkt: Han opfattede politik på samme måde som top- og korridorpolitikere og politiske journalister, der tænker konkret og personrettet. Han talte deres sprog, så de fandt det umagen værd at tale ret åbent med ham, hvilket gav ham den 'insider' information og forståelse af imponerabilia, som både berigede hans forskning og hans ofte meget underholdende bordkonversation.

Hans tørst efter levende kilder medvirkede til, at han stadig holdt sig på et skarpt afgrænset emnefelt – dansk politik på topplan i det 20. århundrede. Det var den parlamentariske proces og magtkamp, der interesserede – ikke de materielle problemer og konsekvenser i politikken eller delingslinjer og holdninger hos vælgerne. Også de fleste af hans ikke-politiske arbejder kredser om mænd med magt og position. Og kun een enkelt bog rækker lidt ud over rigsgænsen. Hverken emnemæssigt eller metodisk var der stor spændvidde i Kaarsteds forskning. Hans enorme produktion beroede vel ikke mindst på netop det valg, at han ville gøre, hvad han fandt gørligt med sine egne anlæg og de givne materialer.

En sund enkelhed i psyken gav ham en sjældent realistisk opfattelse af hans egne gaver og grænser. Dette forløste i usædvanlig grad hans kreativitet. En anden kilde var det stærke og harmoni-

ske ægteskab med »Søs« Kaarsted og et varmt kammeratligt forhold til de tre børn. Det var i høj grad denne skudsikre hjemme-front, som gjorde, at Tage gennem syv års smertefuld og nedslidende kamp mod sin kræftsygdom holdt både livslysten, humøret og produktionsevnen oppe i højt gear. En kilde var det også, at varmen og loyaliteten fra hans egen person som regel blev besvaret med sympati og venlighed fra omgivelserne – her i dette Selskab og andre steder.

En mand der forvaltede sine talenter og var værd at kende.

Æret være hans minde.